

Planinska šola

Peta izdaja

Planinska zveza Slovenije

Učbenik: Planinska šola, peta izdaja

Zbrali in uredili: Bojan Rotovnik (glavni urednik), Peter Pehani (tehnični urednik), Stojan Burnik, Tone Golnar, Franc Kadiš, Franjo Krpač, Borut Peršolja. Drugo izdajo je uredil Peter Pehani, tretjo Franc Kadiš, četrto pa Bojan Rotovnik

Avtorji: Aleš Glavnik, Lili Jazbec, Božo Jordan, Franc Kadiš, Damijana Kastelec, Marinka Koželj Stepic, Drago Metljak, Simona Miklavc Pintarič, Bine Mlač, Peter Najdenov, Miha Pavšek, Borut Peršolja, Eva Pogačar, Dušan Polajnar, Bojan Pollak, Zdenko Purnat, Bojan Rotovnik, Tone Tomše, Tomaž Vrhovec in Matija Zorn

Strokovni pregled: Stanislav Pinter

Lektoriranje: Milojka Mansoor

Fotografija na naslovnici: Matej Ogorevc

Avtorji risb: Branko Ivanek, Luka Leskovšek, Bojan Pavšek in Matija Zorn

Fotografije v člankih: vsaka fotografija ima naveden vir oz. avtorja

Grafično oblikovanje in priprava za tisk: Vito Tement

Tisk: SCHWARZ PRINT d.o.o.

Izdala in založila: Planinska zveza Slovenije

Ob železnici 30a, p. p. 214, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

www.pzs.si, info@pzs.si

Evidenčna številka planinske založbe 619

Za Planinsko zvezo Slovenije: Martin Šolar

Naklada: 300 izvodov

Prva izdaja: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2005

Druga izdaja: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2011

Tretja izdaja: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2016

Četrta izdaja: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2021

Četrta, dopolnjena izdaja, ponatis: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2022

Peta izdaja: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, 2026

Ključne besede: gore, planinstvo, šport, hoja, planinsko usposabljanje, učbenik, Planinska zveza Slovenije, narava, Slovenija

V učbeniku je s pisnim dovoljenjem objavljeno:

- slikovno gradivo iz knjige Planinski pozdrav avtorja Matjaža Deržaja (dovoljenje avtorja z dne 14. 12. 2004),
- izseki Državne topografske karte merila 1 : 25.000, list Soča (dovoljenje Geodetske uprave Republike Slovenije št. 90411-25/2004-2, ki je bilo izdano 6. 12. 2004),
- izseki planinskih kart (dovoljenje Planinske založbe z dne 7. 12. 2004),
- fotografsko gradivo iz arhiva Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU (dovoljenje št. GIAM-BP-05-01 z dne 6. 1. 2005) ter
- slikovno gradivo iz Triglavске muzejske zbirke (dovoljenje PD Dovje Mojstrana z dne 18.1.2005).

Planinska šola

Peta izdaja

Zbrali in uredili: Bojan Rotovnik,
Stojan Burnik, Tone Golnar, Franc Kadiš,
Franjo Krpač, Peter Pehani, Borut Peršolja

Planinska zveza Slovenije
Ljubljana, 2026

Vsebina

	Urednikove misli	7
	Beseda recenzenta	9
1	Kulturne in sociološke osnove planinstva	15
1.1	Zgodovina planinstva in alpinizma doma in v svetu	16
1.2	Planinska organizacija	27
1.3	Planinske vrednote	40
1.4	Gremo skupaj varneje v gore	50
2	Planinec, bio-psiho-socialno bitje	59
2.1	Prehrana v gorah	60
2.2	Družabnost	69
3	Prva pomoč in reševanje	81
3.1	Prva pomoč	82
3.2	Gorska reševalna služba	117
4	Gorsko okolje	133
4.1	Gorska pokrajina	134
4.2	Poznavanje in varstvo gorske narave	155
5	Razvedanje	171
5.1	Planinske poti	172
5.2	Orientacija	183
6	Načrtovanje ture	215
6.1	Priprava na turo	216
7	Varnost v gorah	227
7.1	Vremenoslovje	228
7.2	Nevarnosti v gorah	243
8	Bivanje v naravi	277
8.1	Osebna in tehnična oprema	278
8.2	Gibanje v gorah	299
	Planinski terminološki slovar, dodatek 1	337
	Častni kodeks slovenskih planincev, dodatek 2	339
	Predmetnik planinske šole	346
	Predstavitev avtorjev	347
	Uredniški odbor in recenzent	353
	Oprimki in stopi – seznam uporabljenih virov	355

Urednikove misli

Planinska šola je temeljni program planinskega usposabljanja, ki so ga v okviru slovenske planinske organizacije začeli izvajati že v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Usposabljanje, ki se izvaja po večini v planinskih društvih, ni vezano na članstvo v planinski organizaciji in tudi ni starostno omejeno. Namenjeno je čim večji množici tistih, ki se zavedajo, da je znanje zelo pomemben ključ za varno in vsestransko doživljanje gorskega sveta. Program Planinska šola pa je poleg tega tudi zelo uporaben pri izvajanju planinskih programov v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah ter tudi na visokih šolah in fakultetah.

Prvo urejeno gradivo, ki je bilo namenjeno slušateljem planinskih šol, je izšlo že leta 1966, nato pa dopolnjeno in drugače zasnovano še v letih 1970 in 1977. Zatem se je dvanajst različnih avtorjev lotilo priprave nove knjige **Planinska šola**, ki je ugledala luč sveta v letu 1983. Ta knjiga je bila dlje časa med najpomembnejšimi planinskimi edicijami, saj je številnim generacijam pomenila nekakšno planinsko abecedo in zbirko osnovnih planinskih znanj. A ker so v naravi in v naših življenjih stalne le spremembe, je knjiga postala vsebinsko, didaktično in grafično manj primerna za uporabo pri izvajanju temeljnih planinskih usposabljanj in tudi za samoizobraževanje. Zato so od leta 1995 v planinski organizaciji nastajale izrazitejše pobude za prenovo programa in knjige. Miniti je moralo še nadaljnjih devet let, preden se je zbrala skupina kar devetnajstih avtorjev, ki je pod vodstvom sedemčlanskega uredniškega odbora opravila prenovo programa in pripravila novi učbenik **Planinska šola**.

Kljub optimističnim načrtom ob začetku dela le-to časovno in vsebinsko ni potekalo brez zapletov. Veliko število sodelujočih avtorjev, dolgo časovno obdobje, ki je poteklo od prejšnje izdaje, in želja po pripravi vsebinsko, metodološko in grafično času ustreznega učbenika so povzročili kar nekaj logističnih, pa tudi vsebinskih težav, ki smo jih vsi sodelujoči pri tem projektu premagovali v zdravem planinskem duhu sodelovanja.

Čeprav je Založba ZRC, ki deluje v sklopu Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, leta 2002 izdala **Planinski terminološki slovar**, je večji problem pri pripravi vsebine pomenilo izrazoslovje. Kljub prizadevanju za enotno uporabo izrazov v različnih člankih smo naleteli na kar nekaj takih, ki jih zaradi nasprotujočih si argumentov nismo mogli uskladiti.

Eden izmed sofinancerjev novega učbenika, Fundacija za financiranje športnih organizacij v RS, je edicijo **Planinska šola** uvrstil med temeljna knjižna dela s področja športa. Zato je bilo v oblikovno zasnovo učbenika vloženega še več dela z namenom, da bi bil čim preprostejši in preglednejši za uporabo. Nam je to uspelo?

Vsekakor pa se vsi, ki smo sodelovali pri pripravi učbenika, zavedamo, da rezultat naših dvehletnih naporov ni popoln. Zato je izšel v samo 1500 izvodih; to bo po predvidevanjih založbe PZS dovolj za tri leta, potem pa se bo zelo verjetno začela priprava prenovljenega učbenika, pri kateri bodo upoštevani vsi vaši predlogi, pripombe in ideje, cenjeni bralci in uporabniki učbenika. V založbi PZS bodo vso vašo pošto shranili in jo prihranili za novo ekipo, ki bo pripravljala prenovo tega učbenika.

Ob koncu projekta izdaje novega učbenika **Planinska šola** nas je vse presunila vest, da nas je zapustil eden izmed avtorjev tega učbenika, Tomaž Vrhovec. V gorah ga je na enem izmed njegovih številnih opazovanj snežne odeje presenetil snežni plaz. A njegovo delo, izkušnje in znanje bodo ostali med nami, saj je bil Tom učitelj in gorniški prijatelj mnogim, tudi skoraj vsem avtorjem tega učbenika. Zato ta učbenik posvečamo Tomažu Vrhovcu.

Naj sklenem svoje misli z zahvalo vsem, ki so prispevali svoj kamenček v mozaik, ki mu zdaj rečemo učbenik **Planinska šola**. Bili smo povezani kot veriga, zato za skupen uspeh ni smel manjkati noben člen. To, da imate učbenik pred sabo, je najboljši dokaz, da je projekt uspel!

Urednik *Planinske šole*
Bojan Rotovnik, marec 2005

Ob dopolnjeni drugi izdaji

Nekatera poglavja so bila temeljito prenovljena (1. v celoti, 2.1 in 3. v celoti ter podpoglavje 7.2.5), nekatera prevetrena (4. v celoti, 5. v celoti in 8.1), preostala pa so nespremenjena. Naj vam učbenik pripomre k bolj poglobljenemu in celostnemu razumevanju gorskega sveta. Tam gori se srečamo!

Peter Pehani, 2011

Ob dopolnjeni tretji izdaji

Pri tem ponatisu smo v učbeniku posodobili poglavja, pri katerih je prišlo v času od zadnje izdaje do sprememb na posameznih področjih. Dopolnjena so poglavja 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 4.1, 5.1, 5.2, 7.2, 8.1 in 8.2. Preostala poglavja so ostala nespremenjena. S temi popravki je učbenik posodobljen do te mere, da vam je lahko še naprej glavni vir za pridobivanje osnovnega znanja, potrebnega za varno gibanje po naših hribih.

Franc Kadiš, julij 2016

Ob dopolnjeni četrti izdaji

V četrti, dopolnjeni izdaji učbenika *Planinska šola*, smo aktualizirali podatke ter vključili dodatka, ki vsebinsko dopolnjujeta vsebino učbenika.

Bojan Rotovnik, december 2020

Beseda recenzenta

Slovenska planinska literatura je postala bogatejša za publikacijo, ki jo upravičeno uvrščamo med temeljna planinska dela. To je učbenik z naslovom **Planinska šola**. Je končni izdelek večje skupine avtorjev z različnih področij planinske dejavnosti. Zbrane vsebine v učbeniku so pravzaprav **planinska abeceda**, ki bi jo moral poznati in po možnosti čim bolje obvladati vsakdo, ki se odpravlja na izlet ali turo v gorsko pokrajino. Cilj planinske šole je namreč **usposobiti** obiskovalce gorskega sveta **za varnejše samostojno gibanje** v gorah.

Planinska šola kot osnovni program usposabljanja v slovenski planinski organizaciji ima že več kot štiridesetletno tradicijo. Polovica tega časa je pretekla, preden je leta 1983 izšla prva samostojna, za tisti čas zelo pregledna in uporabna knjiga z naslovom Planinska šola, ki je vsebovala teze, učno snov in vprašanja za preverjanje znanja. Njen urednik se je že takrat zavedal, da imamo "...sodoben in kvaliteten vzgojno-izobraževalni program, ki ga lahko primerjamo s podobnimi programi najrazvitejših alpskih dežel. ... ne mislimo pa, da je dokončen. Oblikovanje in dopolnjevanje gradiva bosta potrebna še naprej."

Vsebina programa planinske šole se je medtem ves čas dopolnjevala, saj so se izvajalci sproti odzivali na najnoveše strokovne, znanstvene in tehnične dosežke ter na dinamične družbene spremembe ob koncu tisočletja. Vendar pa je do izdaje novega učbenika morale preteči nadaljnjih dvajset let. Izziv je bil očitno prezahteven za posameznika. Obsežnost obravnavane tematike in omejeno globinsko poznavanje številnih strokovnih področij zahtevata izključno timski pristop. Po drugi strani pa takšen projekt pomeni velik finančni zalogaj. Šele z uvrstitvijo Planinske šole na seznam nacionalno pomembnih programov usposabljanja na področju športa so bila zagotovljena tudi finančna sredstva za natis novega učbenika.

Z vsebinskega vidika ta publikacija natančno sledi v praksi preizkušenemu modelu planinske šole, katerega okvir določa njen predmetnik. Le-ta predvideva tri večje tematske sklope, v katerih – in med katerimi – se posamezne teme smiselno dopolnjujejo. Ker imajo le-te zelo različen obseg, je bila nujna dodatna členitev na poglavja in podpoglavja, ki so hierarhično urejena po decimalni klasifikaciji. Nazornost zapisanega besedila povečujejo premišljeno izbrane in zelo sporočilne fotografije, skice, preglednice ter ponekod miselni vzorci. Posameznim avtorjem je uspelo pripraviti še poseben tematski okvir, v katerem bralca nevsiljivo opozarjajo na pogloblitno sporočilnost teme.

Prvi tematski sklop uvaja poglavje **Kulturne in sociološke osnove planinstva**, v katerem je predstavljena večplastnost fenomena planinstvo v slovenskem kulturnem prostoru.

Spøstljiv odnos do preteklosti je mogoče zgraditi le na dobrem poznavanju zgodovine.

Zato ima pomembno vlogo tudi podpoglavje **Zgodovina planinstva in alpinizma doma in v svetu**.

Avtor je upošteval najnovejša odkritja in dogodke zadnjih let, zato zgodovinski trak dejavnosti v gorskem svetu dopolnjujeta na eni strani najdba Ötziya in na drugi nepretrgan spust s smuči Dava Karničarja z vrha Everesta do baznega tabora. Preglednica z nekaterimi mejniki v zgodovini planinstva, ki dopolnjuje pisno in slikovno gradivo, pomeni dobrodošlo in uporabno novost.

Podpoglavje **Planinska organizacija** predstavlja povezanost več kot 240 planinskih društev v organizacijsko celoto – Planinsko zvezo Slovenije. V izhodišče predstavitve je postavljen posameznik – član planinske organizacije, ki se lahko v svojem planinskem društvu interesno združuje z drugimi člani v različnih odsekih, ob tem pa sodeluje pri upravljanju celotne planinske organizacije, ki trenutno še vedno združuje največ članov med vsemi organizacijami na področju športa v Sloveniji. Nakazana je tudi možnost preseganja zgolj formalnega članstva, saj povezovanje v planinske organizacije temelji na načelih odgovornosti, solidarnosti in prostovoljnosti dela.

Podlaga za podpoglavje **Planinske vrednote** je **Častni kodeks slovenskih planincev**, ki že več kot trideset let daje obiskovalcem gorske narave okvir za presojo lastnega ravnanja in dosežkov. Ker je gibanje v gorah tudi vir etičnih, estetskih, raziskovalnih, kulturnih in duhovnih vrednot, je vsak obisk gorskega sveta nenadomestljiv prispevek k človekovi splošni izobrazbi, razgledanosti in osebni rasti. Sistem vrednot obiskovalcev gora določa tudi njihovo vedenje na planinskih poteh, v kočah in ob morebitnih gorskih nesrečah, odnos do planinskega premoženja in ne nazadnje njihovo planinsko življenje v dolini.

Dodaten vidik odpira podpoglavje s pomenljivim naslovom **Gremo skupaj varneje v gore**, v katerem je predstavljen širok in pester razpon dejavnosti, ki jih je v svoji več kot stoletni zgodovini oblikovala slovenska planinska organizacija. Oznaki, ki ju avtor po izvedeni analizi doda planinstvu kot eni najbolj priljubljenih pristočasnih aktivnosti Slovencev, sta univerzalnost in odličnost. Ob bivanju v gorski naravi se namreč bogatijo doživljajske izkušnje, to pa je posebno pomembno za najmlajše in mladostnike, ki šele oblikujejo svoj odnos do narave in soljudi.

Za te bo gotovo zanimivo branje podpoglavje **Družabnost**, v katerem avtorica med drugim predstavlja trditev, da smo ljudje ne le družbena, ampak tudi družabna bitja, kot se pogosto opazi v planinski družbi. Posebno povezovalno vlogo imajo pri tem igre, katerih čar so nepredvidljivost, nepričakovani preobrati in nove izkušnje. V učbeniku je predstavljenih nekaj podskupin iger, s katerimi lahko udeleženci izletov v gore in drugih oblik planinske dejavnosti zadovoljujejo različne in izbrane namene.

Drugi tematski sklop zajema vsebine, ki opisujejo spremljevalne dejavnosti gibanja v gorah oziroma predstavljajo njihove vzroke in posledice. Podpoglavje **Prehrana v gorah** prinaša temeljne informacije o vrstah in uporabi hranil ter pomembnosti razmerij v njihovi sestavi. V besedilu so navedeni praktični napotki, ki jih velja upoštevati, saj lahko zaradi nepremišljenih potez pri pripravi in ob uživanju hrane v gorah doživimo marsikatero neprijetnost. Avtor opozori tudi na pomen pijač in napitkov v prehrani, doda pa tudi nekaj napotkov glede taktike pitja tekočin na turi. Zapis končuje z navedbo vrste vprašanj v zvezi s prehrano v gorah, ki jih pogosto zastavljajo tako začetniki kot tudi izkušeni obiskovalci gorskega sveta.

Podpoglavje **Prva pomoč v gorah** je predstavljeno zelo sistematično in praktično. Bralca pritegnejo že uvodni stavki, v katerih nas avtorja opozarjata, naj vedno upoštevamo temeljno vodilo, da "moramo ravnati tako, da ne škodimo!" Nazorni shematski prikazi in didaktično dovršene fotografije olajšajo bralcu pomnjenje ključnih korakov pomoči, pri katerih ne sme biti napak. Opozarjata tudi, da večino bolezni prinašamo v gore že iz doline, zato naj bo vsakokratna odločitev glede udeležbe na turi sprejeta premišljeno in z vso odgovornostjo. Besedilu je na koncu dodan seznam priporočene osebne opreme za prvo pomoč, ki naj bo stalnica v planinskem nahrbtniku.

Zelo podrobno je predstavljena tudi tema **Gorska reševalna služba**. Poleg kratkega zgodovinskega pregleda obsega izčrpen opis organizacije te nepogrešljive spremljevalke obiskovalcev gorskega sveta. Med drugim je naveden tudi zapis o plačevanju reševalnih akcij GRS. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami je jasen, ko govori o odškodninski odgovornosti povzročitelja reševalne akcije iz malomarnosti. Za mnoge bralce je novost sistem SAPOGO (samodejna radijska postaja za klic v sili), ki je nameščen na planinskih kočah tako, da se ga da uporabiti takrat, ko so planinski objekti zaprti in neoskrbovani. Poleg napotkov GRS bo bralcu v pomoč tudi podrobno opisan potek reševalne akcije, ki se je srečno iztekla. Ker pa se (pre)večkrat izteče drugače, je prav, da se zavemo pomembnosti tovariške pomoči. Ne odlašajmo z njo, če se znajdemo na kraju nezgode in se čutimo sposobne pomagati.

Najobsežnejši del učbenika pripada zadnjemu vsebinskemu sklopu, ki obravnava značilnosti gorskega okolja – pokrajine, življenje v ranljivih ekosistemih gorskega sveta in ne nazadnje človekovo navzočnost v njem. Ker človek v tem pogledu po pravilu nastopa kot obiskovalec, torej kot gost v gorskem svetu, je toliko pomembnejše, da temeljito spozna vremenske pojave, se seznani z nevarnimi okoliščinami in potencialno nevarnimi dejanji, se nauči pravilno uporabljati osebno in tehnično planinsko opremo ter dodobra usvoji ustrezne tehnike gibanja v gorskem svetu. Če bo tudi izlete in ture v gore pravilno načrtoval, se dobro znašel na označenih planinskih poteh in se znal varno vrniti z orientacijsko zahtevnih območij, lahko sklepamo, da je uspešno absolvirал vsebino planinske šole.

Avtorji podpoglavja **Gorska pokrajina**, ki nadomešča nekdanje Spoznavanje gorstev in gorniško izrazje, so se sistematično lotili predstavitve naravnih in prvič tudi družbenih prvin gorske pokrajine v Sloveniji in po svetu. Nazorno slikovno gradivo dodatno pojasnjuje tu in tam zapleteno strokovno izrazoslovje. Zapise pa velja obravnavati v povezavi z drugimi podpoglavji. Tako bo bralec, ki bo poznal gorsko pokrajino, varnejši in bo lahko globlje doživel gore. Ob tem se mora pripraviti na t. i. souporabo gorskega sveta. Ponudba na področju športa in rekreacije v razgibani gorski pokrajini je čedalje večja. Sodobne športno-rekreativne oblike, ki omogočajo “adrenalinske užitke”, so neredko v nasprotju z varstvom gorske narave. Zato avtorji zagovarjajo takšen način turizma, ki ohranja naravne vire in človeka duhovno povezuje z naravo.

Okvir za takšno ravnanje postavljajo uredbe, odloki in zakoni o varovanju naravnega okolja. Izvlečke iz njih, dopolnjene s primerno strokovno razlago in z nazornimi fotografijami, najdemo v podpoglavju **Poznavanje in varstvo gorske narave**. Njegova temeljna sporočilnost je, da lahko z vedenjem o krhkosti naravnega ravnovesja v gorskem svetu preventivno delujemo vsi, ki zahajamo v te predele.

Poglavje **Razvedanje** usmerja bralca na podtemi **Planinske poti** ter **Orientacija**. V Sloveniji je po zaslugi prizadevnih markacistov dobro vzdrževana mreža planinskih poti, označenih s posebnimi oznakami (markacijami) in v kopnih razmerah razdeljenih na tri težavnostne kategorije. Podrobni opisi poti in oznake na planinskih kartah pripomorejo k učinkovitejšemu načrtovanju izletov in tur, pri tem pa je nenadomestljivo dobro poznavanje temeljnih zakonitosti orientacije in navigacije. Prav glede teh je v predstavljenih precej novosti. Podobna ugotovitev velja za poglavje **Osebna in tehnična oprema**.

Izreden razvoj računalniške tehnologije in nova spoznanja v elektrotehniki, konstrukciji materialov, izdelavi zaščitnih sredstev, gorniške opreme ipd. so pripomogli k dostopnosti izdelkov in storitev tudi za občasne obiskovalce gorskega sveta. Zanje

je pomembno, da lahko s pomočjo številnih planinskih kart in drugih virov (svetovni splet) čim bolj natančno načrtujejo izbrani izlet ali turo v gore. Priporočena jim je izdelava skice poti, ki vključuje tudi višinski profil. Če mu dodamo še časovnico, potem je mogoča sprotna prostorska in časovna kontrola gibanja v gorskem svetu, ki prepreči, da bi prišli na turi v časovno stisko. Tej se pogosto pridružijo še druge težave, ki lahko privedejo celo do nesreče.

Manj možnosti za to je, če se v gore odpravimo primerno opremljeni. Avtor ob tem opozarja, da mora biti obseg opreme vedno v skladu s sposobnostmi in znanjem posameznika ter z zahtevnostjo ture in letnim časom. S pomočjo uporabnih miselnih vzorcev, zelo nazornih shematskih prikazov in fotografij bo bralcu olajšano razumevanje te uporabne in hkrati obsežne teme. Zato bo dobrodošel tudi priloženi seznam potrebne opreme za različno zahtevne enodnevne ture.

Poglavje **Varnost v gorah** oblikujeta podtemi **Vremenoslovje** in **Nevarnosti v gorah**. Obe sta v učbeniku zelo široko zastavljeni. Kljub veliki strokovnosti, ki je podprta z najnovejšimi znanstvenimi izsledki, sta avtorja v obeh primerih v sporočanju zelo jasna. Dobro izbrane fotografije in shematski prikazi, ki imajo primerno sporočilno in didaktično vrednost, naj bi na bralca delovali preventivno. Absolventi planinske šole bi morali – tudi zaradi dobrega poznavanja potencialnih nevarnosti v gorah – pomembno prispevati k zmanjšanju števila žrtev gora. Dobrodošla popestritev besedila so tudi citati, ki jih lahko izvajalci planinske šole uporabijo kot izhodišča za pogovor o nevarnostih v gorah. Podpoglavje o nevarnosti snežnih plazov pa obravnava dodaten problem nevarnosti v gorah v zimskih razmerah.

Zbirka tematskih poglavij v učbeniku Planinska šola se končuje z najbolj praktično naravnano vsebino – poglavjem **Gibanje v gorah**. Avtor se je med nastajanjem dela moral odločiti za veliko krajšo verzijo prispevka, v katerem se je osredinil na gibanje v gorah v ožjem pomenu besede. Tako ima osrednje mesto hoja po različnih podlagah in nakloninah ob uporabi tehničnih pomagala, kot so palice, cepin in dereze. Plezanje je predstavljeno v manjšem obsegu, zato pa so podrobno opisani načini samostojnega varovanega gibanja po zavarovanih poteh. Ob predstavitvi različnih vozlov in navezovanj se lahko bralec seznani tudi z zahtevnejšo obliko hoje v gore. Skice, ki so prav tako avtorjev prispevek, skupaj z besedilom sestavljajo smiselno celoto. Z dodanimi tematskimi fotografijami pa bi bila lahko nazornost ponekod še boljša. Tema je spodbudila avtorja k pripravi gradiva, ki presega prostorske in vsebinske možnosti tega učbenika. Ker to ni osamljen primer, lahko v kratkem pričakujemo še kakšno knjižno novost s planinsko tematiko.

Pri nastajanju učbenika **Planinska šola** sem ugotovil zelo zavzeto delo vrste avtorjev različnih generacij, ki so se zelo odgovorno lotili tega projekta. V njihovih besedilih je poleg strokovnosti precej srčnosti, saj so gore del njihovega načina življenja. Prepričan sem, da bodo to občutili tudi bralci in bodo morda prav zato še sami poglobili odnos do gorske narave in ljudi, ki radi zahajajo vanjo.

Posebno priznanje velja tudi urednikoma, ki sta zbrala pogum in odločnost za vodenje projekta. Tudi zaradi njunega načina dela je učbenik izšel v dogovorjenem času. Ob tem pa ne morem mimo predloga, da bi knjižni obliki Planinske šole morala slediti še elektronska. Zgoščenka (v nadaljevanju tudi DVD) je medij, ki omogoča še bolj celosten pristop k predstavitvi planinskih vsebin, v didaktičnem pogledu pa lahko poveča nazornost predstavljene snovi. Lažje in cenejše bo tudi oblikovanje poznejših izdaj.

V letu po formalnem vstopu Slovenije v Evropsko unijo smo tako bogatejši za učbenik, primerljiv s podobnimi publikacijami iz sosednjih alpskih dežel. Ker smo ga že vrsto let težko pričakovali, bo gotovo pripomogel k izboljšanju slovenske planinske pismenosti in zmanjšanju števila nesreč v gorah zaradi pomanjkanja znanja in izkušenj. Vsem bralcem želim varen korak na poteh v gore.

Dr. Stanislav Pinter

Kulturne in sociološke osnove planinstva

1

- 1.1** Zgodovina planinstva in alpinizma doma in v svetu
- 1.2** Planinska organizacija
- 1.3** Planinske vrednote
- 1.4** Gremo skupaj varneje v gore

Zgodovina planinstva in alpinizma doma in v svetu

Matija Zorn

1.1

Izveček: Predstavljena je zgodovina obiskovanja gora doma in po svetu od prazgodovinskega Ötziya do sodobnih slovenskih uspehov v Himalaji. Opisani so mejni ki planinstva pred organiziranim planinstvom in razvoj v času organiziranega planinstva, pa tudi nekateri posamezniki in skupine, ki so zaznamovali zgodovino obiskovanja gora.

Ključne besede: planinstvo, alpinizem, zgodovinski pregledi, Slovensko planinsko društvo

Triglav (vir: Hacquet, B. 1778: *Oryctographia Carniolica der Physikalische Erdbeschreibung des Herzogtums Krain, Istrien und zum Theil der benachbarten Länder, knjiga 1. Leipzig*)

1.1.1 Začetki obiskovanja gora

Človek je v različnih obdobjih zgodovine spreminjal svoj odnos do narave in gora. Dejstvo je, da so poti prek gora že dolgo iste, le cilji in nagibi tistih, ki se vzpenjajo nanje, so se spreminjali.

Postavlja se vprašanje, zakaj so se ljudje sploh začeli vzpenjati na gore. Podobno vprašanje so postavili Edmondu Hillaryju, potem ko je z Norkayjem Tensingom osvojil najvišji vrh na svetu. Odgovoril je, da najbrž zato, ker so tu. To je verjetno osnovni razlog, da je človek zašel v gore. Ob preseljevanju ljudstev, nomadskem načinu življenja, vojaških pohodih, trgovanju itn. so bile gore ovira, ki je bila pač "tu" in čez katero je bilo treba priti.

Človek se je sprva gora bal. Ni razumel naravnih pojavov, ki so bili v gorah intenzivnejši kot v dolinah. Gore je imel tudi za prebivališča bogov. Stari Grki so verjeli, da je Olimp (2917 m) prebivališče dvanajstih bogov z Zeusom na čelu. Iz verskih razlogov pa so se ljudje na gore tudi vzpenjali – npr. ameriški Indijanci, da bi molili bliže Velikemu duhu. Pozneje je v gorah iz verskih razlogov nastalo veliko svetišč in samostanov. Središčni položaj gore je razviden tudi iz številnih mitov in pripovedk, od ljudskega izročila do verskih besedil.

Najbolj znani gornik kamene dobe je Ötzi, pastir, ki je živel približno 3350–3100 let pr. n. št. Leta 1991 sta ga na ledeniku Similaun v Ötztalskih Alpah po naključju našla planinca.

Najdbe orožja iz bronaste dobe pričajo o obiskih slovenskega visokogorja. Puščanje posameznih kosov orožja je verjetno povezano s kultnimi darovanji.

Znanih je več antičnih visokogorskih postojank v Julijcih. Po večini ležijo na območjih, ki so bila zanimiva za nabiranje železove rude ali poletno pašo. Za postavitev postojank so bile najpomembnejše naravne danosti: lega na robu pašnikov, varnost pred snežnimi plazovi in hudourniki, pregled nad planino, dostopnost, osončenost in zavetrje.

Človek se je v gore umikal tudi pred zavojevalci (tak primer je Ajdna, skalnati osamelec na pobočju Stola, 1046 m; naseljen je bil v pozni antiki), hkrati pa je iskal možnosti za preživetje. Odkrival je pašnike, začel loviti, oglariti, iskati rude in nabirati zdravilna zelišča.

Prek gora so potekali preseljevanje ljudstev in vojaški pohodi. Najbolj znan je Hanibalov pohod s 30.000–50.000 možmi, 9000 konjeniki in 37 sloni čez Alpe leta 218 pr. n. št. V rimskem času je bila v Alpah zgrajena množica cest, ki so jih pozneje s pridom uporabila barbarska ljudstva. Zaradi obrambe so v gorskem svetu nastajale utrdbe (npr. Veliki kitajski zid).

Vse večji pomen so v srednjem veku zaradi trgovine imeli prelazi. Potovanja so bila povezana s številnimi nevarnostmi, od naravnih ujm do napadov domačinov. Zaradi

pomoči romarjem, trgovcem in popotnikom so na prelazih ali ob poteh nastali številni hospici oz. zavetišča in pozneje gostišča s prenočišči. Eden takih hospicev je bila Jenkova kasarna na poti z Jezerskega proti Jezerskemu vrhu, ki stoji še danes.

Med 13. in 15. stoletjem se je pri nas število prebivalcev in poti v gorskem svetu povečalo zaradi višinske kolonizacije, katere poglavitni vzrok je bilo pomanjkanje obdelovalnih zemljišč v dolinah in kotlinah. Omogočila je razvoj samotnih kmetij in zaselkov v vzpetem svetu.

V poznem srednjem veku so nekateri izobraženci začeli zavračati mistični pogled na gore in so se tudi povzpeli na nekatere vrhove. Leta 1311 se je italijanski pesnik Dante Alighieri pozimi povzpel na 1500 m visoki Prato al Saglio v Apeninih; to je prvi zabeleženi zimski vzpon. Pesnik Francesco Petrarca se je leta 1336 povzpел na 1912 m visoki Mont Ventoux v provansalskih Alpah in navedel tudi motiv – željo, da bi dosegel pomembno višino. Zato Petrarca velja za prvega pravega gornika.

Prišel je čas velikih odkritij in v 13. stoletju (1275–1292) sta brata Marco in Nicolo Polo čez Pamir potovala h kitajskemu cesarju. Bila sta prva znana Evropejca, ki sta presešla višino Mont Blanca.

Leta 1492, ko je Kolumb odkril Ameriko, se je po naročilu francoskega kralja Karla VIII. Antoine de Ville s tovariši povzpел na Mont Aiguille (2097 m) v Dauphinskih Alpah. Za vzpon je uporabil vrvi, lestve in lesene zatiče, zato štejejo to dejanje za prvi plezalni vzpon.

V obdobju razsvetljenstva je med izobraženci zorelo estetsko doživljanje gora. Omeniti velja Jeana Jacquesa Rousseauja in poziv “nazaj k naravi”, ki je obudil čustveno doživljanje narave.

Leta 1760 je švicarski naravoslovec Horace Benedict de Saussure razpisal nagrado za tistega, ki bo prvi osvojil Mont Blanc, najvišji vrh v Alpah. Šele 26 let pozneje (9. 8. 1786) sta na vrh prva stopila Jacques Balmat in Michel Paccard.

V 18. stoletju ni bilo ne markiranih poti ne zemljevidov. Za vsako turo je bilo potrebna veliko časa in denarja, zato so npr. v francoski Chamonix hodili po večini Angleži premožnejšega stanu. Vrhovi so se takrat osvajali v spremstvu vodnikov domačinov. Nekateri to obdobje osvajanja vrhov s pomočjo vodnikov (domačinov) imenujejo zlata doba gornišтва.

V 19. stoletju so moški visokega stanu hodili v gore v šolnih, fraku in cilindru, plezali pa so v jahalnih škornjih in ozkih jahalnih hlačah. Cepina niso poznali, pač pa so uporabljali sekire, kladiva itn.

Za začetek klasične dobe alpinizma štejemo 15. 7. 1865, ko je bila preplezana ena najzahtevnejših evropskih gora, Matterhorn. Leta 1874 je bil osvojen najvišji vrh Evrope Elbrus (5642 m), leta 1897 pa najvišji vrh obeh Amerik Aconcagua (6959 m).

Za začetek modernega alpinizma štejemo obdobje med obema vojnama, ko so alpinisti začeli plezati v šesti težavnostni stopnji in so premagali t. i. zadnje probleme Alp: severno steno Matterhorna (1931), Grandes Jorasses (1935) in Eigerja (1938).

Preglednica 1.1.1: Nekateri mejniki v zgodovini planinstva in alpinizma doma in v svetu, omenjeni v besedilu

Pred več kot 70.000 leti	Ledenodobni lovi in nabirali so se zatekli v jamo Potočka zijalka (1630 m) v Karavankah in Medvedovo jamo (1500 m) v Karniško-Savinjskih Alpah	27. 2. 1893	Ustanovitev Slovenskega planinskega društva (SPD); prvi načelnik Fran Orožen
Pribl. 3350–3100 pr. n. št.	Obzi najbolj znani gomik kamene dobe	1894	Izšel je prvi slovenski planinski vodnik – Vodnik za Savinske Alpe in okolice (Fran Kosbek, Miha Kos)
Bronasta doba	Najdbe orožja pričajo o oblikih slovenskih gor	1895	Jakob Aljaž postavi stolp na vrhu Triglava
218 pr. n. št.	Hanibalov pohod prek Alp	1895	Izhajati je začel Planinski vestnik
Srednji vek	Na prelazih v Alpah začnejo nastajati zavetišča	1897	Osvojeni najvišji vrh obeh Amerik (Aconcagua, 6959 m)
13.–15. stol.	Višinska kolonizacija	konec 19. – začetek 20. stol.	Slovenske vrhove osvaja Julius Kugy in Henrik Tumia
2/2 13. stol.	Marco in Nicolo Polo potujeta prek Pamirja	1906	Prvi slovenski večaj za gorske vodnike
1311	Dante Alighieri je opravil prvi znani zimski vzpon (Fratto al Saglio, 1500 m)	1910	Izide prvi slovenski planinski zemljepis Julijske Alpe (Alojz Kraljevec)
1336	Francesco Petrarca se na goro povzpne, vida bi dosegel pomembno višino: (Mont Ventoux, 1912 m)	1911	Drenovci so prvi brez vodnika preplezali Severno triglavsko steno (Slovensko smer)
1492	Antoine de Ville je opravil prvi plezalni vzpon (Mont Argile, 2097 m)	16. 6. 1912	Ustanovljena je bila prva gorska reševalna postaja v Kranjski Gori
1758	Anton Scopli se je vzpel na Storžič (2132 m)	1921	Ustanovljen je bil Tunstovski klub Skala (TKS)
1759	Anton Scopli se je vzpel na Grintovec (2558 m)	1921	Izšel je prvi planinski priročnik <i>Na planine!</i> (Pavel Kunaver)
1777	Baltazar Hacquet je spezal na Mali Triglav (2725 m)	16. 3. 1924	Na Poreznu je bil ustanovljen ilegalni planinski klub Krpelj
26. 8. 1778	Luka Korosec, Matevž Kos, Stefan Rožič in Lovrenz Wilomitzer so opravili prvi dokumentirani vzpon na Triglav (2864 m)	1926	Ustanovljena je bila Zveza planinskih društev Kraljevine SHS (pozneje Jugoslavije)
9. 8. 1786	Jacques Balmat in Michel Pagcard sta opravila prvi vzpon na Mont Blanc (4808 m)	1926	Mira Marko Debelakova in Stanko Tominski: sta preplezala direktno smer v Špiču
29. 7. 1800	Valentin Stanič je prvi (dan za privrstopnika) brez vodnika osvojil Grossglockner/Velika Klek (3798 m)	1931	Posnet je bil prvi slovenski celovečerni film <i>V kraljestvu Zlatotroga</i>
1801	Valentin Stanič je opravil prvi vzpon na Watzmann (2713 m)	1932	Ustanovljena je bila Mednarodna zveza planinskih organizacij (UIAA)
1857 1853	Dončka gora – prva nadelana planinska pot v Sloveniji	1933	Ustanovljen je bil prvi Mladinski odsek
1862	Ustanovljeno je bilo Avstrijsko planinsko društvo (OAV)	30. leta 20. stol.	Preplezani so bili vsadnji problemi Alpe: severna stena Matterhorna (1931), Grandes Jorasses (1935), Eiger (1938)
1863	Ustanovljeni sta bili švicarska (SAC) in italijanska planinska organizacija (CAI)	1945	Joža Žop in Pavla Jesih sta preplezala Copov steber v Severni triglavske steni
1869	Ustanovljeno je bilo Nemško planinsko društvo (DAV)	6. 6. 1948	Ustanovljena je bila Planinska zveza Slovenije
1872	Triglavske prijatelji – prvi poskus ustanovitve slovenskega planinskega društva	1950	Osvojen je bil prvi osemtisočak: Anapurna I. (8078 m)
1873	Zoružitev OAV in DAV v Nemško-Avstrijsko planinsko društvo (DOAV)	29. 5. 1953	Edmond Hillary in Tenzing Norgay osvojila najvišji vrh sveta (Everest, 8850 m)
1874	Ustanovitev francoske (CAF) in hrvaške planinske organizacije (HPO)	1972	Slovenski alpinisti so prvič dosegli višino 8000 m (Južna stena Makaluja)
	Ustanovitev kranjske sekcije DOAV	13. 5. 1979	Andrej Štremfelj, Nejc Zaplotnik in Stane Belak (15. 3.) so osvojili najvišji vrh sveta
	Osvojen je bil najvišji vrh Evrope (Elbrus, 5642 m)	konec sedemdesetih	Začetka športnega in lednega plezanja pri nas
1865	Osvojen je bil najvišji vrh Evrope (Elbrus, 5642 m) z vodnikom osvojili Matterhorn (4478 m) – začetek klasične dobe alpinizma	1986	Reinhold Messner je prvi osvojil vse osemtisočake
1890	Ivan Berginc – Struclji je prvi preplezal Severno triglavsko steno	7. 10. 2000	Davo Krmčar je prvi presnučal z Everesta do baznega tabora
		7. 8. 2010	Odprije Slovenskega planinskega muzeja

Po drugi svetovni vojni se je v najtežjih stenah Alp uveljavil zimski alpinizem. Leta 1950 je bil osvojen prvi osemtisočak – Anapurna I (8078 m), tri leta pozneje, 29. 5. 1953, pa sta Hillary in Tensing osvojila Everest (8850 m), najvišji vrh sveta. Dobrih 30 let zatem (natančneje, 33) je Reinhold Messner prvi osvojil vseh 14 vrhov osemtisočakov.

1.1.1.1 Organizirano planinstvo

Organizirano planinsko delovanje se je začelo v drugi polovici 19. stoletja, ko so Britanci leta 1857 v Londonu ustanovili prvo planinsko organizacijo na svetu – *Alpine Club*. Na celini so bili prvi Avstrijci z *Österreichischer Alpenverein* (ÖAV) leta 1862. Naslednje leto sta sledili švicarska in italijanska organizacija, *Club Alpin Suisse* oziroma *Schweizerischer Alpen Club* (SAC) in *Club Alpino Italiano* (CAI). Leta 1869 je bil v Münchnu ustanovljen *Deutscher Alpenverein* (DAV), leta 1873 pa sta se avstrijska in nemška planinska organizacija združili v *Deutscher und Österreichischer Alpenverein* (DÖAV). Leto zatem sta bila ustanovljena *Club Alpin Français* (CAF) in *Hrvatsko planinarsko društvo*.

Leta 1932 je bila v Chamonixu ustanovljena Mednarodna zveza planinskih organizacij (UIAA). Vanjo se je vključilo 18 držav, tudi Kraljevina Jugoslavija. Planinska zveza Slovenije je postala njena samostojna članica leta 1991. Zdaj ima združenje približno 100 članic iz nekaj manj kot 70 držav.

1.1.2 Razvoj planinstva na Slovenskem

Pred več kot 70.000 leti so se ledenodobni lovci ter nabiralci zelišč in sadov zatekali v jamo Potočka zijalka (1630 m) v Karavankah in Medvedovo jamo (1500 m) v Kamniško-Savinjskih Alpah. Prvi obiskovalci gora so bili še drvarji, iskalci rud in oglarji. Na vrhove so prvi splezali pastirji in lovci. Pri njihovih vzponih ni šlo za zavestno odkrivanje gorskega sveta, nagibi pa tudi niso bili športne ali razvedrilne narave.

Naše gore so začeli načrtno odkrivati šele naravoslovci v drugi polovici 18. stoletja, ki so s pomočjo pastirjev, lovcev in drugih domačinov začeli prodirati vedno više v gorski svet. Takrat, ko je Saussure raziskoval Mont Blanc, je pri nas raziskoval Baltazar Hacquet, ki je služboval kot zdravnik v Idriji. Med drugim se je leta 1777 iz Srednje vasi v Bohinju prek planine Konjščice in Velega polja povzpел na Mali Triglav. Ta t. i. bohinjski pristop so čez leto dni uporabili prvopristopniki na Triglav. Pozneje je Hacquet kar trikrat stal na Triglavu. Njegov sodobnik je bil botanik Karel Zois, brat Žige Zoisa, ki je dal zgraditi zavetišče na Velem polju in v Dolini Triglavskih jezer. Med prvopristopnike v Kamniško-Savinjskih Alpah štejemo botanika Antona Scopolija, ki je bil leta 1758 na Storžiču in leta 1759 na Grintovcu.

Raziskovanje gora je finančno podpiral baron Žiga Zois, ki zaradi bolezni sam ni mogel obiskovati gora, je pa pri tem spodbujal druge.

Leta 1795 je Zoisovo odpravo v Triglavsko pogorje vodil duhovnik in pesnik Valentin Vodnik. V spomin nanjo je napisal odo *Veršac*, eno najlepših hvalnic našega gorskega sveta.

Vrh Triglava je bil prvič dokumentirano dosežen 26. 8. 1778, ko so na njem stali štirje "srčni možje": Luka Korošec, Matevž Kos, Štefan Rožič in Lovrenz Willomitzer. Vrh je bil osvojen osem let pred Mont Blancom in 22 let pred Grossglocknerjem (Velikim Klekom), najvišjim vrhom Avstrije. Domačini so se na Triglav povzpeli na pobudo Žige Zoisa in začeli tradicijo gorenjskih in trentarskih gorskih vodnikov. Leta 1890 je trentarski gorski vodnik Ivan Berginc - Štrukelj prvi preplezal Severno steno Triglava.

Tradicijo zanimanja in osvajanja gora pri slovenskih izobražencih je konec 18. stoletja začel eden pionirjev alpinizma v Vzhodnih Alpah, Valentin Stanič. Duhovnik, ki je opravil vrsto vzponov v naših in avstrijskih Alpah, je hodil v gore brez vodnika in se je plezanja loteval tudi pozimi. Štejemo ga za našega prvega zimskega alpinista, je pa tudi eden začetnikov moderne alpinistike v Evropi. Leta 1800 je prvi brez vodnika osvojil Veliki Klek (29. 7. 1800, le dan za prvopristopniki), leta 1801 severni vrh Watzmanna na Bavarskem, leta 1808 pa je stal na Triglavu.

tir: Deržaj, M.: Planinski pozdrav

Slika 1.1.1: Piparji

Slika 1.1.2: Orožnova koča.

1.1.2.1 Organizirano planinstvo pred prvo svetovno vojno

Prvi poskus ustanovitve Slovenskega planinskega društva je bil leta 1872 v Srednji vasi v Bohinju. Kaplan Ivan Žan je dal pobudo za ustanovitev društva Triglavski prijatelj, vendar deželna vlada formalne ustanovitve društva ni dovolila.

Leta 1874 je DÖAV v Ljubljani ustanovil kranjsko sekcijo; prva leta jo je vodil Ottmar Bamberg. Sekcije so nastale še v Beljaku, Gorici, Celju, Trstu in Mariboru. Pri ustanovitvi so sprva sodelovali tudi zavedni Slovenci.

Po manjših krajih je deloval *Österreichischer Touristen Club* (ÖTC), ki je bil prijaznejši do Slovencev. Nekaj časa je bil njegov član tudi Jakob Aljaž. Klub je bil ustanovljen leta 1869 na Dunaju, najstarejša sekcija na slovenskem etničnem ozemlju pa je delovala od leta 1877 v Železni Kapli na avstrijskem Koroškem.

Začetno delovanje kranjske sekcije DÖAV je kmalu zamrlo, a so jo konec leta 1881 pod vodstvom Karla Dežmana obnovili. Društvo je postavljalo po kranjskih vrhovih nemške vpisne knjige, kažipote in planinske koč.

Odločilno pobudo za ustanovitev Slovenskega planinskega društva (SPD) so dali Planinski piparji, družba ljubljanskih planincev, ki so vedno nosili s seboj pipe, vžigalice in tobak. Vodil jih je Jožef Hauptman. V tistem času je bil dejaven tudi Franc Kadilnik.

Ustanovni občni zbor Slovenskega planinskega društva je bil 27. 2. 1893 v gostilni

pri Maliču v Ljubljani. Njegov prvi načelnik je postal Fran Orožen. Leta 1908 ga je nasledil Fran Tominšek, ki je na čelu organizacije ostal do 1931.

Sledila je hitra graditev planinskih koč. Že v drugem letu delovanja so zgradili Orožnovo koč na Črni prsti in Kocbekovo koč na Molički planini pod Ojstrico. Obe sta bili poimenovani po možeh, ki sta bila najzaslužnejša za dograditev – Orožnova po načelniku SPD, Kocbekova pa po Franu Kocbeku, načelniku Savinjske podružnice SPD, ki je bil v Kamniško-Savinjskih Alpah to, kar je bil v Julijskih Alpah Jakob Aljaž. Sodeloval je z univerzitetnim profesorjem iz Gradca Johannessom Frischau-fom, članom ÖTC, ki je tudi zaslužen za graditev poti in koč v Kamniško-Savinjskih Alpah. Jakob Aljaž, župnik v Dovjem, je dal leta 1895 na vrhu Triglava, ki ga je prej kupil od občine, postaviti majhen pločevinast stolp s slovenskim napisom. Istega leta je začel izhajati Planinski vestnik.

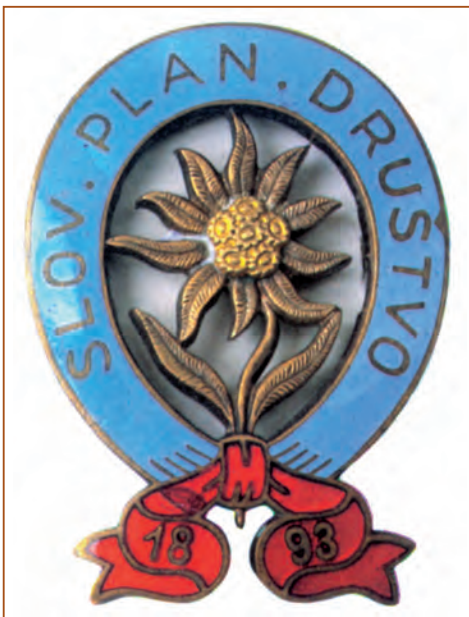
SPD je do prve svetovne vojne zgradil 37 planinskih postojank in zavetišč. Nekaj so jih kmalu odnesli plazovi. Leta 1913 je delovalo 24 podružnic s 3385 člani.

Poleg Planinskega vestnika je začela izhajati tudi druga planinska literatura, npr. leta 1894 prvi planinski vodnik – *Vodnik za Savinske Alpe in najbližjo okolico*, ki sta ga napisala Fran Kocbek in Miha Kos, leta 1903 pa še *Savinske planine*. Temelje tovrstni literaturi je postavil Rudolf Badjura, ki je napisal kar devet vodnikov; prvi, *Na Triglav*, je izšel leta 1913. Leta 1910 je Alojzij Knafelc, oče slovenske markacije, izdal prvi planinski zemljevid *Julijske Alpe*.

Leta 1906 je SPD v Ljubljani organiziral prvi slovenski tečaj za gorske vodnike.

1.1.2.2 Planinstvo med obema vojnama

Julijske Alpe so bile v dveh letih in pol, kolikor dolgo je trajala soška fronta, verjetno najbolj množično obiskane (več kot milijon vojakov), a žal ne prostovoljno. V vojni je bilo veliko gorskih postojank opustošenih, nova meja pa je dobršen del Julijskih Alp in primorske hribe ter s tem planinske koč, eno koroško in deset primorskih podružnic SPD, odrezala od osrednje organizacije. Primorska je prišla pod Italijo in planinci so

vir: Deržaj, M.: Planinski pozdrav

Slika 1.1.3: Znak SPD

nadaljevali narodni boj, predvsem potem, ko so oblast leta 1922 prevzeli fašisti in je bilo v naslednjih letih razpuščenih več sto slovenskih šol in društev. Na Poreznu so 16. 3. 1924 na pobudo Zorka Jelinčiča ustanovili ilegalni planinski klub Krpelj.

Sedemnajstega januarja 1926 je bil ustanovni občni zbor Zveze planinskih društev Kraljevine SHS, pozneje Jugoslavije (ZPDJ), v Zagrebu. Predsednik je postal načelnik SPD Fran Tominšek. SPD je v skupni organizaciji ves čas ostal glavni pobudnik in organizator, zlasti po letu 1931, ko so za stalni sedež določili Ljubljano.

Leta 1921 je Pavel Kunaver napisal prvi planinski priročnik *Na planine!*

Deset let zatem (leta 1931) so na Triglavu posneli prvi slovenski celovečerni film *V kraljestvu Zlatoroga*. Leta 1933 je bil ustanovljen prvi Mladinski odsek.

1.1.2.3 Razvoj alpinizma v prvi polovici 20. stoletja

Prvenstveni vzponi in premagovanje sten so bili v začetku 20. stoletja še vedno v domeni posameznikov. Najbolj znana sta bila Julius Kugy in Henrik Tuma. Kugy se je v spremstvu domačih vodnikov prvi povzpel na številne vrhove, v svojih knjigah pa je opozoril svet na Julijske Alpe in na domačega človeka. Hkrati je Julijske Alpe

sistematično obiskoval Tuma, ki je preplezal vrsto plezalnih smeri, leta 1910 v spremstvu vodnika Jožeta Komaca - Pavra tudi Severno steno Triglava.

Leta 1907 sta začela opravljati zimske vzpone in smučati Rudolf Badjura in Bogumil Brinšek, tri leta pozneje pa so se jima pridružili še Pavel Kunaver, Ivan Tavčar, Ivan Michler in drugi, ki so si naredili ime "Dren" (izbrali so si ga po čvrstem in prožnem drenu). Poleti 1911 so drenovci, leto za Tumo, vendar prvi brez vodnika, preplezali Severno triglavsko steno po smeri, ki se danes imenuje Slovenska. Okrog novega leta 1912 so opravili prvi zimski vzpon na Triglav.

S prvo svetovno vojno je Dren razpadel, toda kmalu po njegovem koncu

se je ekstremno plezanje in smučanje med mladimi še bolj uveljavilo. Vodstvo SPD je gore približalo vse večjemu številu obiskovalcev in je zato imelo veliko opraviti z graditvijo in vzdrževanjem koč, nadelavo in markiranjem novih poti. V gorah se je dogajalo vse več nesreč in to je SPD nalagalo dodatno organizacijo reševanja (prvo gorsko reševalno postajo je na pobudo zdravnika Josipa Tičarja ustanovila

vir: Deržaj, M.: Planinski pozdrav

Slika 1.1.4: Znak Turistovskega kluba Skale

podružnica SPD v Kranjski Gori 16. 6. 1912). Februarja 1921 je bil ustanovljen Turistovski klub Skala (TSK). Skala, ki je bila na začetku opozicija SPD, je svoje delovanje kmalu usmerila v vzgojo "turistov" in smučarjev, medtem ko naj bi SPD skrbel za gospodarsko plat obiska v gorah. Idejni vodja Skale je postal Henrik Tuma. Po letu 1931, ko so skalaši pomagali k pomladitvi osrednjega odbora SPD in je predsedstvo prevzel Josip Pretnar, je planinska organizacija prevzela tudi vzgojo plezalcev.

Posebno filozofijo ekstremnega plezanja je v Skalo prinesel filozof Klement Jug, ki ga je načelo "kjer je volja, tam je pot" komaj 26-letnega poglalo v smrt. Nepremagljivih ovir ni bilo več, bili so le večji ali manjši plezalni "problemi". Skalaši so hitro osvojili skoraj vse "zimske vrhove" in začeli premagovati "zimske stene". Do druge svetovne vojne so v domačih stenah rešili večino največjih plezalskih problemov. Leta 1926 sta Mira Marko Debelakova in Stanko Tominšek preplezala direktno smer v Špiku; to je bilo najpomembnejše dejanje našega alpinizma v tistem času. Vzpon Jože Čopa in Pavle Jesih po osrednjem stebru Triglavske stene 1945 pa je pomenil vrhunec predvojne plezalske generacije.

1.1.2.4 Planinstvo po drugi svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni je bilo ustanovljeno Planinsko društvo Slovenije, ki je bilo vključeno v Fizikolturno zvezo Slovenije. Šestega junija 1948 so ustanovili Planinsko zvezo Slovenije (PZS). Mesec dni zatem je bila v Beogradu ustanovljena še Planinska zveza Jugoslavije. Leta 1945 je bil obnovljen SPD v Trstu, sledila je ustanovitev SPD v Gorici in Beneški Sloveniji. Nekaj društev so ustanovili še izseljenci in zdomci v Švici in Nemčiji. Slovenci v Argentini so leta 1951 v Bariločah ustanovili svoj SPD, samostojna sekcija je nastala tudi v Buenos Airesu.

Skoraj ves povojni čas je število članov naraščalo. Vrh je doseglo leta 1989 s 114.207 člani. Sledilo je upadanje in leta 2014 je bilo članov 53.975, nato pa je do leta 2019 naraslo na 61.523 članov.

Leta 1984 je v Mojstrani nastala *Triglavska muzejska zbirka*, naš prvi planinski muzej, 7. 8. 2010 pa je prav tako v Mojstrani odprl svoja vrata *Slovenski planinski muzej*.

1.1.2.5 Alpinizem po drugi svetovni vojni

Slovenske gore so postale prostor za trening, posebno pozimi (zimski ponovitev osrednjega stebra Triglavske stene), cilj pa so postali velike alpske stene, Kavkaz, Andi in Himalaja. Naša prva himalajska odprava je šla leta 1960 na Trisul (7120 m). Glavnega vrha ni dosegla, je pa osvojila Trisul II (6690 m) in Trisul III (6270 m). Višino 8000 m so naši alpinisti prvič dosegli leta 1972 v južni steni Makaluja (8463 m), a so na tej višini žal morali odnehati. Je pa zato odprava na Makalu leta 1975 prinesla našemu alpinizmu svetovno slavo, saj je kar sedem njenih članov preplezalo južno steno in osvojilo vrh. Najvišji vrh sveta so naši alpinisti dosegli 13. 5. 1979, ko sta na vrhu stala Andrej Štremfelj in Nejc Zaplotnik, dva dni za njima pa še Stane Belak.

V Himalaji smo osvojili že vse osemtisočake. Doslej jih je največ (10) osvojil Viki Grošelj, ki se je poleg tega kot prvi Slovenec povzpel na najvišje vrhove vseh celin.

Leta 1981 so se naši alpinisti spopadli z južno steno Lotseja (8561 m), t. i. problemom leta 2000, in jo skoraj preplezali. Nato jo je leta 1990 prvi preplezal Tomo Česen.

Prav tako leta 1981 je tričlanska Belakova naveza preplezala južno steno Daulagirija (8167 m). Leta 1999 jo je nato sam preplezal Tomaž Humar.

Naši alpinisti pa v Himalajo ne hodijo le osvajat vrhov (pomembnejših odprav slovenskih alpinistov v Himalajo je bilo do konca leta 2010 že približno 150), temveč od leta 1979 tudi vsako leto poučujejo nepalske gorske vodnike v slovenski šoli za gorske vodnike v Manangu (Nepal).

Konec sedemdesetih let 20. stoletja se je v Slovenijo iz ZDA razširilo športno plezanje. Po Sloveniji so začela nastajati urejena plezališča, t. i. plezalni vrtci. V isto obdobje segajo tudi začetki lednega plezanja. Leta 1979 je bil prvi preplezan slap Lucifer pri Gozd - Martuljku.

Poleg tega se je v sedemdesetih letih pojavilo nekaj turnih smučarjev, ki so opravljali zahtevne spuste z gora (npr. leta 1973 prvi spust s Triglava). Začetki te dejavnosti segajo pri nas v konec 19. stoletja; leta 1927 se je s "Triglavskim smukom" začelo tekmovalno turno smučanje. Sedanji vrhunec je slovensko ekstremno smučanje doživelo 7. 10. 2000, ko je Davu Karničarju prvemu na svetu uspelo presmučati z vrha Everesta do baznega tabora, pozneje (do leta 2006) pa še prvemu smučati z najvišjih vrhov vseh celin.

VIRI ZA RAZŠIRJANJE ZNANJA

- Lavrič, B. (ur) (2003): Planinski zbornik: Ob 110-letnici Slovenskega planinskega društva in Planinske zveze Slovenije. Ljubljana.
- Mikša, P., Ajlec, K. (2015): Slovensko planinstvo. Ljubljana.
- Strojín, T. (2009): Zgodovina slovenskega planinstva. Radovljica.

PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE

ALPINE
ASSOCIATION
OF SLOVENIA

PLANINSKA TRGOVINA PZS

KUPOVANJE ali NAROČANJE:

Ob železnici 30 a, Ljubljana

PON: 9^h–15^h, SRE: 9^h–17^h, ČET: 9^h–15^h, PET: 9^h–13^h

T: 01 43 45 684

LEPOSLOVJE
PLANINSKI ZEMLJEVIDI
VODNIKI
STROKOVNA LITERATURA

BREZPLAČNA ŠTEVILKA

080 18 93

(24 ur/dan, vse dni v letu)

e-pošta: trgovina@pzs.si

SPLETNA TRGOVINA

<https://planinskatrgovina.pzs.si/>

**TUJA
LITERATURA**

**MAJICE, KAPE,
ZASTAVE, IZKAZNICE**

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

796.52(075)

PLANINSKA šola : [učbenik] / zbrali in uredili Bojan Rotovnik ... [et al.] ; [avtorji Aleš Glavnik ... [et al.] ; avtorji risb Branko Ivanek ... et al.]. – 5. izd. – Ljubljana : Planinska zveza Slovenije, 2026

ISBN 978-961-7226-14-0
COBISS.SI-ID 283183619

© Planinska zveza Slovenije, 2026

Brez pisnega dovoljenja Planinske zveze Slovenije so prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranitev v elektronski obliki. Tako ravnanje pomeni, razen v primerih od 46. do 57. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.